

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ ЯК ОДИН ІЗ ЕТАПІВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

Т.П. Гончаренко, к.е.н.,

виконавчий апарат Сумської обласної ради, начальник відділу організаційного забезпечення діяльності ради

Ефективне функціонування економіки будь-якої країни неможливо без стабільної та розвиненої банківської системи, що сприяє трансформації грошового капіталу, регулюванню грошової маси та забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку. Основним елементом банківської системи є окремий банк, який є відкритою системою для впливу різноманітних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Врахування цих факторів при управлінні банком та розробленні стратегічних цілей розвитку є важливим завданням для менеджменту, що і зумовлює актуальність проведеного дослідження. У статті розглянуто наукові підходи щодо виділення основних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта господарювання та їх рівнів. На основі систематизації отриманих знань було сформовано власну систему факторів прямого та непрямого впливу зовнішнього середовища та внутрішнього середовища для банківських установ. Отримані результати спрямовані на включення в етапи стратегічного управління банківської установи для прийняття більш обґрунтованих стратегічних рішень.

Ключові слова: стратегічне управління, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, фактори прямого впливу, фактори непрямого впливу, банківські установи.

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.4-03

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах сучасності кожен суб'єкт господарювання можна розглядати як відкриту систему, який підпадає під вплив безлічі як зовнішніх (які визначають ключові напрямки діяльності), так і внутрішніх (без яких неможливе саме існування суб'єкта) факторів. Банківські установи не є виключенням і для свого ефективного функціонування вони потребують формування ґрунтовної компоненти стратегічного аналізу, що дозволить своєчасно адаптуватися до передбачених та непередбачених змін та аналізувати стан зовнішнього та внутрішнього середовища та їх ключові фактори впливу. Їх врахування дозволить коригувати заздалегідь визначену стратегію розвитку банківської установи, приймати відповідні управлінські рішення, раціонально використовувати наявні ресурси та конкурентні переваги та запобігти можливим втратам.

За результатами аналітичного дослідження, «85% кількісних параметрів, які впливають на ефективність функціонування світових компаній, є внутрішніми і підпадають під контроль керівництва і лише 15 % – опиняються за межами впливу менеджерів» [11]. Ці статистичні показники є показовими і свідчать про те, що навіть за таких умов зовнішні фактори можуть мати значний вплив на результати діяльності, а тому повинні бути враховані під час стратегічного управління банківською установою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження теоретичних основ сутності зовнішнього та внутрішнього середовища, його складових та ключових факторів впливу здійснювали Белова О. І. [1], Віханський О. С. [3], Давлетов І. І., Черданцев В. П., Троніна М. В. [4], Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. [5], Кайлюк Є. М., Андрєєва В. М., Гриненко В. В. [7], Клейнер Г. Б. [8], Оберемчук В. Ф. [9], Осовська Г. В., Ішук О. Л., Жалінська І. В. [10], Сасенко М. Г. [13], Томпсон А., Стрікленд А. [15], Шершньова З. Є., Оборська С. В. [17] тощо; особливості факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища для банківських установ – Буряк А. В. [2], Чернова С. А., Алиева М. Ю. [16] тощо.

Проте недостатньо вирішеним залишається питання узагальнення та систематизації факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища саме на банківські установи України в сучасних умовах господарювання.

Саме тому метою даної статті є визначення та систематизація основних факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на процеси господарювання банківської установи в сучасних умовах розвитку економіки України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В науковій літературі можна зустріти різні підходи щодо класифікації факторів впливу середовища певного суб'єкту на його діяльність в межах загальної системи стратегічного управління. Як влучно зазначає Жукович Т. [2], умовно навколишнє середовище можна згрупувати в дві основні групи – ієрархічну та неієрархічну.

Неієрархічна модель передбачає виділення окремих факторів поза межами суб'єкту, які не підпорядковані один одному, але мають вплив на його діяльність, натомість ієрархічна модель передбачає чітке структурування виділених факторів. Таке розмежування можна пояснити тим, що межа між окремими середовищами, виділеними за різними ознаками є суто умовною.

Таблиця 1 – Основні підходи до виділення рівнів зовнішнього середовища відповідно до ієрархічної класифікації

Автор/Джерело	Рівень зовнішнього середовища			
	Мікро- (прямої дії)	Мезо- (проміжне)	Макро- (непрямої дії)	Інші
Белова О. І. [1]	+		+	
Віханський О. С. [3]	+	+	+	
Давлетов І. І., Черданцев В. П., Троніна М. В. [4]				
Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. [5]	+		+	
Кайлюк Є. М., Андрєєва В. М., Гриненко В. В. [7]	+		+	
Клейнер Г. Б. [8]	+	+	+	+
Оберемчук В. Ф. [9]	+		+	(нано-)
Осовська Г. В., Ішук О. Л., Жалінська І. В. [10]	+	+	+	+
Сасенко М. Г. [13]	+		+	(мега-)
Томпсон А., Стрікленд А. [15]	+		+	
Шершньова З. Є., Оборська С. В. [17]	+	+	+	

Зупинимося більш детально на визначенні поняття «фактор» (від латин. factor – той, що робить), що буде часто зустрічатися в ході подальшого дослідження. Відповідно до тлумачного словника його можна трактувати як «умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, явища; чинник» [8]. Таким чином факторами є певні умови, процеси поза чи/та всередині банківської установи, що можуть вплинути на її діяльність, прийняті управлінські рішення та майбутній вектор розвитку. Вони можуть мати як позитивний напрямок дії, так і негативний. При цьому необхідно

враховувати, що більш оптимальною є політика банку, за якої відбувається максимальне пом'якшення дії негативних факторів для отримання мінімальних втрат.

Найбільш поширеним підходом в наукових джерелах є поділ середовища певного суб'єкта на внутрішнє та зовнішнє з виділенням відповідних груп факторів.

Достатньо умовно можна стверджувати, що зовнішнім є середовище, що знаходиться поза межами досліджуваного об'єкту (в нашому випадку – банківської установи), але має безпосередній вплив на його діяльність. Розглянемо спочатку підходи науковців щодо виділення рівнів зовнішнього середовища. відповідно до ієрархічного підходу (табл. 1).

Значно відрізняється від вище наведених запропонована П'ятницькою Г. Т. класифікація факторів середовища, яка включає наступні складові:

- «загальне середовище, яке включає економічні, політико-юридичні, соціально-культурні, природно-кліматичні, демографічні, технологічні чинники тощо;

- галузеве (ринкове) середовище, що включає бар'єри для нових учасників ринку, сила виробників (продавців) та споживачів, інтенсивність конкуренції та ємність ринку, наявність товарів (або послуг) замінників та товарів (або послуг) доповнювачів тощо;

- операційне або ділове середовище, до якого відносяться кредитори, конкуренти, постачальники, споживачі, робоча сила тощо;

- внутрішнє середовище, до якого відносяться матеріальні та нематеріальні ресурси організації, основні конкурентні переваги, стратегічна конкурентоспроможність тощо» [10].

На думку Клейнера Г.Б., окрім традиційної класифікації факторів впливу зовнішнього середовища на певний суб'єкт господарювання (табл. 1), їх ще можна розглядати за ознакою способу впливу, які включають:

- мережеві фактори, які впливають на підприємство через партнерські зв'язки різноманітного характеру з точно відомими адресатами;

- соціальні фактори, вплив яких проникає через психологічні особливості індивідуальної та групової поведінки і інтереси окремих груп: інсайдерів, зовнішніх суб'єктів (акціонери, представники державних органів, інших організацій);

- фактори середовища, які визначаються соціально-економічним становищем в країні [16].

Оберемчук В. Ф. у своїй праці визначає макросередовище як систему, що «складається із елементів, які прямо не пов'язані з підприємством, але впливають на формування загальної атмосфери бізнесу» (як наприклад економічні, політичні, соціальні, технологічні та інші фактори) [7]. Їх ще називають факторами непрямого зовнішнього впливу.

Щодо мезосередовища або проміжного середовища, то його визначають як «сукупність факторів, які формують довгострокову прибутковість організації і на які вона може впливати через встановлення ефективних комунікацій» [4], його ще називають як «середовище завдань» і проводиться передусім через аналіз відповідної галузі. Також в деякі науковці виділяють наносередовище, що формується на рівні окремого індивіда і може впливати на діяльність певного суб'єкта господарювання. Проте їх виділення не є досить поширеним в наукових колах, що зумовлюється досить умовним розмежуванням його від інших рівнів.

Мікросередовище на думку науковців – це «учасники ринку, які безпосередньо контактують з підприємством і впливають на нього» (як наприклад споживачі, покупці, постачальники, акціонери, конкуренти, посередники тощо). [7]. Їх ще можна назвати факторами прямого зовнішнього впливу.

Щодо мегарівня, що зустрічається в праці Осовської Г. В. та інших, то тут мався на увазі світовий масштаб факторів, що можуть мати вплив на суб'єкт господарювання (наприклад, стан світової економіки, наслідки глобалізації та інтернаціоналізації, діяльність міжнародних організацій тощо).

Таким чином, при аналізі зовнішнього середовища необхідно враховувати наступні напрямки:

- оцінка змін, які впливають на поточну стратегію;
- визначення факторів, які є загрозою для поточної стратегії організації;
- виявлення факторів, які розширюють можливості досягнення загально-організаційних цілей шляхом коректування плану [2].

Враховуючи все вищенаведене пропонуємо сформувати та систематизувати основні фактори впливу зовнішнього середовища на банківські установи в Україні, які ми розділяємо на фактори непрямого впливу та фактори прямого впливу, у таблиці 2.

Таблиця 2 – Систематизація основних факторів впливу зовнішнього середовища на банківські установи

Фактор впливу	Коротка характеристика
Фактори непрямого впливу	
Економічні	Характеристики економічного середовища країни як фаза економічного циклу, динаміка ВВП, рівень інфляції та купівельна спроможність, рівень доходів населення, рівень заощаджень, рівень зайнятості та безробіття, сальдо платіжного балансу, монетизація економіки, валютний курс тощо
Соціально-демографічні	Перш за все пов'язані з кількісним та якісним складом населення на певній території (у тому числі кількість населення, рівень урбанізації, рівень освіченості, криміногенна ситуація тощо), що визначають характер потенційного ринку
Політично-правові	Законодавчі та нормативно-правові акти, що врегульовують діяльність банківських установ (передусім Конституція України, закони України, що регулюють банківську діяльність, нормативно-правові акти НБУ тощо), політична стабільність в країні, наявність військових конфліктів, рівень корупції, стан світової економіки тощо
Науково-технічні	Досягнення НТП, інноваційні технології (електронне обслуговування, веб-банкінг, мобільний банкінг тощо), що дозволяють розширити конкурентні переваги
Форс-мажорні	Наслідки непередбачуваних подій (стихійні лиха, масові заворушення, революції тощо)
Фактори прямого впливу	
Державні органи	Структури, що контролюють чи мають вплив на банківську сферу (передусім НБУ та напрям грошово-кредитної політики, а також шляхом непрямого важелів (через фінансово-бюджетну політику, стан фінансового ринку тощо))
Посередники	Забезпечують надходження відповідних ресурсів (фінансових, трудових, матеріальних, інформаційних тощо) чи послуг, необхідних для функціонування установ (маркетингові, страхові послуги тощо)
Споживачі	Клієнти банківських установ (фізичні та юридичні особи), що користуються банківськими продуктами та послугами
Конкуренти	Інші банківські чи кредитно-фінансові установи, які надають подібні послуги та становлять конкурентну загрозу
Інші контрагенти	Інші контрагенти, що не були враховані в попередніх підпунктах, але мають прямий вплив на банківську установу (наприклад, громадськість, засоби масової інформації, акціонери, органи влади та інші стейкхолдери)

Джерело: систематизовано автором.

Таким чином, фактори непрямого впливу зовнішнього середовища є достатньо складною та неконтрольованою системою, що створює загальні умови існування банківської установи, а фактори прямого впливу складаються з суб'єктів, які мають безпосереднє відношення до банківських установ та які можна частково контролювати.

Розглянувши основні ознаки зовнішнього середовища як сукупності можливостей та загроз, які є умовно непередконтрольними та незалежними від певного суб'єкту, доцільним є дослідження і внутрішнього середовища.

За визначенням Оберенчук В.Ф., внутрішнє середовище включає «внутрішні фактори підприємства (як фінанси, маркетинг, управління персоналом, управління організацією), що визначають процес його діяльності» [7]. Тобто ці фактори

знаходяться під контролем досліджуваного суб'єкта і залежать від відповідних управлінських рішень керівництва банку.

На думку окремих вчених [9], внутрішнє середовище у свою чергу складається з відповідних складових як:

– кадрова складова, що включає відносини у сфері людських ресурсів, а саме найм, навчання, стимулювання працівників, клімат у колективі, взаємовідносини між різними ріннями управління тощо;

– організаційна складова яка передбачає формування системи норм та правил, ієрархії підпорядкування та управління, розподіл прав та обов'язків, інші організаційні моменти тощо;

– виробнича складова, яка пов'язана з виробничою сферою суб'єкта господарювання (виготовлення продуктів чи надання послуг, ведення складського господарства тощо);

– маркетингова складова, що відповідає за питання реалізації та просування продуктів, ціноутворення, збуту та розповсюдженню тощо;

– фінансова складова, що пов'язана з фінансовими ресурсами суб'єкта господарювання, а саме їх формуванням, обігом та використанням.

Як зазначають окремі автори [17], внутрішні фактори банківської установи включають якість управлінням процесом кредитування, рівень фінансового менеджменту, ефективність внутрішнього контролю, здатності і професіоналізм персоналу.

Систематизуємо проведені дослідження для формування системи внутрішніх факторів впливу на банківські установи у таблиці 3.

Таблиця 3 – Систематизація основних факторів впливу внутрішнього середовища на банківські установи

Фактор впливу	Коротка характеристика
Фінансово-економічні	Структура і обсяг активів і зобов'язань банку, доходів та витрат, фінансових результатів та прибутку тощо
Технологічні	Рівень автоматизації процесів, комп'ютеризації, застосування новітніх та інноваційних технологій тощо
Організаційні	Система управління, внутрішня політика, корпоративна культура, кадровий склад, маркетингова та інноваційна складова, система внутрішнього контролю, ризик-менеджмент тощо

Джерело: систематизовано автором.

Фактично фінансово-економічні фактори впливу характеризують фінансовий стан банківської установи, який показує її ліквідність, стійкість, ділову активність тощо. Всі ці ключові показники діяльності банку контролюються як керівництвом установи для підтримання її конкурентоспроможності та прибутковості, так і на центральному рівні задля забезпечення стабільності банківської системи.

Технологічні фактори впливають на якість наданих послуг, а отже і на клієнтську та партнерську базу.

Організаційні фактори також мають значний вплив. Від якості системи управління, вміння правильно проставляти пріоритети при прийнятті тактичних та стратегічних рішень, формувати якісний та професійний кадровий склад фактично залежить успішність даної установи. Слабка маркетингова стратегія банку також є негативним чинником, що сприяє недостатній диверсифікації операцій та втраті клієнтів, неякісна внутрішня політика банку може сприяти витоку конфіденційної інформації, а отже зниженню довіри населення до установи.

Таким чином, будь-яка банківська установа знаходиться під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів, що можуть мати як позитивний, так і негативний вплив. Вміння враховувати ці фактори шляхом мінімізації ризиків та максимізації вигід є одним із основних завдань стратегічного управління менеджменту банківської установи. Внаслідок аналізу наукової літератури було виділено основні фактори

непрямого впливу (економічні, соціально-демографічні, політично-правові, науково-технічні, форс-мажорні) та прямого впливу (державні органи, посередники, споживачі, конкуренти, інші контрагенти) зовнішнього та внутрішнього (фінансово-економічні, технологічні, організаційні) середовища для банківських установ.

SUMMARY

Effective functioning of the country economy is impossible without a stable and developed banking system that promotes the transformation of monetary capital, regulation of the money supply and ensuring the stability of banking and the money market. The main element of the banking system is a separate bank, which is an open system for influencing the various factors of the external and internal environment. Taking these factors into account for developing strategic goals is an important task for management, which determines the relevance of the research. The author investigates scientific approaches on the allocation of the main factors of the external and internal environment of the subject of economic activity and their levels. As a result of its systematization an own system of factors of direct and indirect influence of the external environment and internal environment for banking institutions was formed. It can be used for strategic management of the banking institution and for making more grounded strategic decisions. Key word: banking system, financial system, inflation, monetary policy, central bank, dollarization, exchange rate, inflation targeting.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бєлова О. І. (2013). Детермінанти мотиваційного механізму стратегічного управління в торговельних мережах: класифікація та особливості. Інноваційна економіка. № 6. С. 235-241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_57.
 2. Буряк А. В. (2012). Фактори впливу на ефективність банківського бізнесу. Інноваційна економіка. № 7. С. 239-242.
 3. Виханський О. С. (1998). Стратегическое управление: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Гардарики. 296 с.
 4. Давлетов И. И., Черданцев В. П., Тронина М. В. (2015). Стратегическое управление инновационными процессами в организации: учебное пособие. ФГБОУ ВО «Пермская ГСХА». Пермь. 290 с.
 5. Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. (2011). Стратегічне управління. Навч. посіб. 2ге вид. К.: Центр учбової літератури. 440 с.
 6. Жукевич С. М. (2002). Теоретичні підходи до розуміння середовища організації як об'єкта стратегічного аналізу. Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль: Науковий журнал ТАНГ. Вип. 7 / За ред. д. е. н., проф. І. Д. Фаріона. Тернопіль: Економічна думка. С. 277-285.
 7. Кайлюк Є. М., Андрєєва В. М., Гриненко В. В. (2010). Стратегічний менеджмент : навч. посіб. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ. 279 с.
 8. Клейнер Г. (1998). Механизмы принятия стратегических решений и стратегическое планирование на предприятиях. Вопросы экономики. № 8. С. 46-65.
 9. Оберемчук В. Ф. (2000). Стратегія підприємства. Курс лекцій. К.: МАУП.
 10. Осовська Г. В., Іщук О. Л., Жалінська І. В. (2003). Стратегічний менеджмент : навчальний посібник. К.: Кондор. 196 с.
 11. П'ятницька Г. Т. (2006). Управління підприємством в епоху глобалізму : монографія. К.: «Логос». 568 с.
 12. Панов А. И., Коробейников И. О., Панов В. А. (2006). Стратегический менеджмент : учебное пособие для вузов. М.: ЮНИТИ.
 13. Саснко М. Г. (2006). Стратегія підприємства: Підручник. Тернопіль: «Економічна думка». 390 с.
 14. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. 799 с.
 15. Томпсон А., Стрикленд Дж. (1998). Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации. М.: Юнити. 576 с.
 16. Чернова С. А., Алиева М. Ю. (2015). Методические подходы к оценке конкурентоспособности региональных коммерческих банков. Москва. С. 28-45.
- Шершньова З.Є., Оборська С. В. (1999). Стратегічне управління : навч. посіб. К.: КНЕУ. 384 с.

Надійшла до редакції 6 вересня 2017 р.